

הרב גבריאל קדוש

ארמי אובד אבי — הגדת הפסח והביכורים

ראשי פרקים

הקדמה

א. תוכן פרשת מקרא ביכורים

ב. כאילו יצא ממצרים, והנה הבאתי

ג. מקרא ביכורים בעת הבאת הביכורים

הקדמה

בבכורים שתי מצוות. הבאת ביכורים ומקרא ביכורים (דברים כו, א-יא). שתי מצוות אלו נכללות במניין המצוות כמצוות עשה נפרדות. הרמב"ם מונה בהקדמתו להלכות ביכורים שלוש מצוות, הנוגעות לביכורים. לא תעשה: שלא יאכל הכהן בכורים חוץ לירושלים. ושתי מצוות עשה: להפריש בכורים ולהעלותן למקדש, ולקרות עליהן.

מה משמעותה של מצות מקרא ביכורים, והאם קיים יחס בין מצות הבאת הביכורים לבין מצות קריאת הביכורים?

במה נתייחדה מצות הבאת הביכורים משאר מצוות הנתינה הנתינות לכהן וללוי כתרומה ומעשר, שלא מצאנו בהן חיוב אמירה כמצות עשה נפרדת לפני קיום מצות הנתינה? גם הפסוקים עוסקים בעניינים שלא קשורים כלל למצוות הבאת הביכורים. בפסוקים תיאור מעמד, בו האדם הבא עם ביכוריו לכהן, מספר את ההיסטוריה של עם ישראל ואת כל הקורות את העם במשך השנים הרבות. מלבן הארמי, לירידת יעקב אבינו למצרים, לשעבוד ולגאולה ממצרים, לכניסה לארץ. לאחר פירוט היסטורי זה, אומר מביא הביכורים אל הכהן העומד מולו: "ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי

הרב גבריאל קדוש

האדמה אשר נתת לי" (דברים כו, י). מה הקשרם של ציונים היסטוריים אלו, למצות הבאת הביכורים?¹

פרשת "ארמי אובד אבי" היא מקרא הביכורים, והיא מרכיב מרכזי בסיפור יציאת מצרים בליל הסדר בפסח.² "והוא שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה, וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח" (רמב"ם הלכות חמץ ומצה ז, ד). אלא שבליל הסדר המצוה בעיקרה היא "והגדת לבנך" (שמות יג, ח), ובמקרא ביכורים, ניתן לומר שהעיקר הוא "והגדת לעצמך". מדוע מביא הביכורים אומר דוקא פסוקים אלו, ומדוע היא שולבה גם בליל הסדר?

א. תוכן פרשת מקרא ביכורים

מה תוכנה של פרשת ארמי אובד אבי?

הכרת הטוב

מהספרי (כי תבא פיסקא ג) נלמד שתוכן הפרשה הוא **הכרת הטוב**. וכך דרשו: "ואמרת אליו. שאינך כפוי טובה". בספר החינוך מצוה תרו מסביר כיצד אמירה זו מביאה לידי כך:

על כן בהיטיב אליו השם ברוך הוא ובברכו אותו ואת אדמתו לעשות פירות, וזכה להביאם לבית אלקינו, ראוי לו **לעורר לבבו בדברי פיהו** ולחשוב כי הכל הגיע אליו מאת אדון העולם, ויספר חסדיו יתברך עלינו ועל כל עם ישראל דרך כלל... ועל כן ציונו ברוך הוא על זה כי חפץ חסד הוא.

בכדי להמחיש את גודל הכרת הטוב אנו מצרפים לאמירה את סיפור תקופותיו הקשות של עם ישראל "שמעבודת הא-לוה הוא שיזכור עיתות צרתו ועניני מצוקותיו כשירחיב לו הא-לוה" (רמב"ם מורה נבוכים ג, לט), וכדברי

1. ראה: הרב יחיאל העליר, אור לישרים על הגדה של פסח עמ' 21.
2. ראה: הרב יהודה שביב, "ההגדה ומקרא ביכורים", שדה חמד, לב (תשמ"ט), עמ' 82-85 המסביר את פשר הכנסת פסוקי מקרא ביכורים להגדה של פסח.

הגמ' פסחים קטז ע"א: "מתחיל בגנות ומסיים בשבח מאי בגנות? רב אמר: מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו ושמואל אמר עבדים היינו". הוסיף על כך הריטב"א בפירושו להגדה: "לתת שבח והודאה לשם יתברך אשר מאשפות ירים אביון".

הרב צבי הירש קידנובר, בספר קב הישר פרק יח, למד מהפסוק במקרא ביכורים ציווי מן התורה שלא להיות כפוי טובה:

לא להיות מכפוי טובה. ולא זו בלבד אלא כל מי אשר משפיע עליו הקב"ה שפע של ברכה שזכה לישיב בביתו בהשקט ובבטחה ופרנסתו היא סדורה שצריך ליתן שבח והודיה למקום על זאת. **ומה מאוד מזהיר בספר החרדים שזהו מכלל מצות עשה של "הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ"** (דברים כו, ג), מכאן אזהרה על בני אדם המקבלים טובה והשפעה מהש"י ליתן שבח והודיה, ולא לקרות קול קובלנא כדרך צרי העין אשר יותר מאשר נותן להם ה' מזון ומחיה כל ימיהם, יותר הם בוכים וקובלים נגד העולם כאלו שאין להם פת לחם לאכול, וכל טוב אין בידם, וכל כוונתם הוא למנוע העניים ואביונים מפתח ביתם.

האלשיך הק', הרב משה אלשיך, בפירושו להגדה של פסח ד"ה צא ולמד, הרחיב את גודל ענין הכרת הטוב כיסוד ועיקרי הדת:

צא ולמד מה בקש וכו' זה שנאמר בפרשת ביכורים וכתבנו כי עיקר כוונתו ית' להרחיקנו ממדת כפוי טובה ולהביאנו אל גדר החזיק טובה שראוי כי הוא גדר גדול ועיר גדול בכל ענינים ועיקרי הדת כי בו תלוי כל עבודת אלקים להכיר כי הנשמה לו יתברך והגוף פעלו וכולנו עבדיו לו יתב' ושבשכר זה הוא מקנה לנו את הארץ למורשה ואם לאו הארץ תעזב מהם.

אמונה בה'

מקרא ביכורים הוא **ביטוי לאמונה בה'**. כך כתב רבינו בחיי, דברים כו, ג:

הגדתי היום לה' אלקיך — היה ראוי שיאמר לה' אלקינו ושלא יוציא עצמו מכלל אמונת האלקות, אבל אילו אמר כן לא היתה אמונתו מתבררת אצלנו ולא היינו יודעים כוונתו למי הוא קורא

הרב גבריאל קדוש

ה', ומי הוא שמקבל עליו אלקותו, אבל עתה בבואו לפני הכהן (הגדול) שהוא מיוחד לעבודת אלקי ישראל וידע אותו, כשהוא אומר לה' אלקיך נסתלק הספק מאצלנו ונתברר אמונתו הטובה, כי הוא מעיד על עצמו כי אלקי הכהן הוא אלקיו שבשבילו בא אל הארץ.

כך ממשיך גם הרב יצחק עראמה, עקידת יצחק שער צח:

לפי שעקר קבלת האלקות אשר דברנו ממנו, אשר בו ישתרר האדם על הנמצאות ועל יתר האומות, הוא במה שיכיר האדם שממנו באות כל הטובות כלם, ושכחו ועוצם ידו לא עשו את החיל בשום פנים... לזה הזהיר ואמר אחר שתבא אל הארץ ואחר שתירש אותה ימים ושנים רבים ונושנתם בה, השמר לך פן יהיה עם לבבך דבר בליעל לאמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, לפי שכבר ישכח מפי זרעך או זרע זרעך את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה לך עד הביאך שמה, על כן אתה צריך לעשות מעשה, ולקחת עמך דברים המזכירים תמיד כי לה' הארץ ומלואה, ומידו נתנה לך למתנה, והוא המשפיע תמיד כל הצלחותיה ולזה ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר הביא מארצך. ירצה מאותה שאתה סבור שהיא ארצך, ואינו כן, כי ה' אלקיך נתנה לך, ושמת בטנא והלכת אל המקום וגו'. **כי באמת הבאת הבכורים וכל מנחת ראשית המובאות, יורו על אדנות של אלקות.**

גם הרב אפרים לונטשיץ, בכלי יקר לדברים כו, א:

...וכל זה יביאך לידי רום שתשכח את ה' על כן אנכי מצוך מצות הביכורים וכן פירש הרמב"ם שעיקר טעם מצוה זו ההכנעה וההשתעבדות אל השי"ת, והעד על זה מ"ש הגדתי היום לה' אלקיך.

יש בהבאת הביכורים גם השגחה והתקדשות מיוחדת. כך הסביר זאת הראי"ה קוק, מאורות הראי"ה, שבועות עמ' שטו:

מדת הקדושה היא מיוחדת לכהנים, ומה היא קדושתם? שהמעשים הגשמיים עצמם יתקדשו, לא שיהיו רק בדרך הכרח

והכנה. ולתכלית זו היא הבאת בכורים להעלות על ידם כל הפעולות הגשמיות שיהיו בעצמם מקודשות לשמים. על כן אמר "הגדתי היום לה' אלקיך" (דברים כו, ג), פי' במדת העבודה שהכהן שהוא בבחינת הקדושה עובד בה. אל קדושת ישראל והתנגדות מצרים להם, כי לבן עיקרו היה נגד יעקב, שמדת יעקב היתה לעשות כל הדברים הגשמיים קודש מצד עצמם, והוא היה בכח טומאה שלו מתנגד לזה, ע"כ היתה התנגדותו התנגדות כוללת לעקור את מעלת הטהרה... ע"כ אומר בהבאת הביכורים שהתכלית היא "לפני ד' אלקיך", פי' לבוא למדריגת הקדושה.

שלמות אישית

בהבאת הביכורים ובמקרא הביכורים עובד האדם על יצרו, למנוע גאווה ותאוה. כך הסביר זאת הרמב"ם מורה נבוכים ג, לט:

אבל 'מקרא ביכורים' יש בו מדת ענוה גם כן, שהוא לוקח סל על כתפיו ומודיע חסדי הא-לוה וגמולותיו, להודיע לבני אדם — שמעבודת הא-לוה הוא שיזכור עיתות צרתו ועניני מצוקותיו כשירחיב לו הא-לוה. וזאת הכונה חיזקה אותה ה'תורה' במקומות רבים: "וזכרת כי עבד היית וגו'" — מפני שפחד מן המידות המפורסמות לכל מי שגדל בעושר ונחת — רצוני לומר: הבעיטה, והגאווה, ועזיבת הדעות האמיתיות — "פן תאכל ושבעת ובתים" (דברים ח, יב), ואמר: "וישמן ישורון ויבעט" (דברים לב, טו), ומפני זאת היראה צוה ב'מקרא בכורים' בכל שנה לפניו ית' ולפני שכינתו.

כך הסביר גם הרב קלונימוס קלמן הלוי אפשטיין (מאור ושמש, פרשת תבא ד"ה והיה):

זהו טעם מצות הבאת בכורים כי מטבע האדם מצד חומריותו ונפשו הבהמית בעת יראה ביכורה בטרם קיץ, באוות נפשו וחמדתו וגודל תאותו בעודו בכפו יבלענה וחשש השם יתברך פן בבואם אל ארץ חמדה... יתמשכו ח"ו אחרי תאותם ויחזור הדבר לקלוקלו, על כן גזר אומר שיחסמו תאותם ותאנה ורמון המתבכרים תחלה ימשוך ידיו מהם... ומטעם זה מזכירין כאן מה

הרב גבריאל קדוש

שנעשה להם במצרים... כי כל זה היה לשבר כח תאוותם לבל
יתאוו לדבר ערוה... ולכן נצטוונו מצות ביכורים בכדי שלא נמשך
עוד אחר תאוות לבנו ולא יתערבו בתוכנו סיגי תאוות החומריות.³

קשר לארץ ישראל

הטעם הנגלה מהפסוקים למצות "קריאת הביכורים" הוא **הקשר לארץ
ישראל**, וכך מפורש בפרשת כי תבוא (דברים כא): "וְהָיָה כִּי תֵבֹא אֶל
הָאָרֶץ... וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה". דרשו חז"ל בקידושין לו ע"ב,
שלא נתחיבו בביכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה.

מעיון בפרשנים נראה שטעם הביכורים כהכרת הטוב על היבול, הוא משני,
ועיקר הכרת הטוב היא דווקא על **הכניסה והנחלה את ארץ ישראל** וכך
דברי הרמב"ן בדברים כו, ג:

הגדתי היום — בפרי הזה שהבאתי הגדתי והודיתי לשם א-להיך
שהביאני לארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו, והנה השם מקיים
דבריו, ואני מודה ומשבח לשמו.⁴

הרב משה טיטלבוים, בס' ישמח משה (תבא דף קכז ע"ב) משלב בפירושו את
טעם הכרת הטוב בביכורים עם הקשר לארץ:

הנה קודם שמתעורר בתשובה אינו מרגיש בביאת ארץ, רק אחר
שמתעורר (בגלל הבאת הביכורים לפני הכהן) אז מרגיש והוי
כאלו היום בא לה, והיינו ואמרת אליו הגדתי היום כו' באתי,
ר"ל הרגשתי בטובת השי"ת במתנת ארץ.

הרב דוד שלמה איבשיץ בספרו ערבי נחל (פרשת בראשית) כותב: "כי במה
שהבאתי הראשית הגדתי והוריתי שאיני כפוי טובה במה שבאתי לארץ

3. ראה עוד: הרב יגאל שפרן, "מקרא ביכורים בליל הסדר", קובץ הציונות הדתית, ב
(תשנ"ט), עמ' 95-101, המדגיש את מידת ההכנעה והענוה דווקא בעיצומו של חג.

4. עיין בספורנו דברים כו, ג: "הגדתי היום. הודעתי לכל מתוך מעשי אלה... כי באתי אל
הארץ".

ישראל שהוא ראשית ומובחר העולם נגד זה אני רואה את עצמי מחויב ליתן לו ג"כ הראשית".

נמצא שהכרת הטוב במצוות הביכורים הוא על נתינת הארץ ועל הקשר שלנו אליה, שכמו שהארץ היא ראשית ומובחר העולם כך אנו ראשית העולם נותנים את ראשית הפרי אל הכהן.

ניתן לראות קשר מהותי זה בין הבאת הביכורים והמקרא לארץ ישראל בדרשת הגמ' בכתובות קי ע"ב ביחס ל"דר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ — דומה כמי שאין לו א-לוה". בזוהר (יתרו דף עט ע"ב) מבואר על פי דרשת חז"ל זו את שינוי הלשון במקרא ביכורים, במקום לומר "הגדתי היום לה' אלקינו" נאמר "הגדתי היום לה' אלקיך", ללמד שדווקא אלו הנכנסים לארץ, שיזכו במצות הביכורים, הם אלו שראוי לומר עליהם ה' "אלקיך", אך משה רבנו שלא נכנס לארץ לא יכל לצוות את העם בנוסח של "לה' אלקינו".

אלא הכי תנינן כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה,
וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו א-לוה... ומה דלא אמר
אלקיננו משום דהא משה לא זכה למיעאל לארעא ובגיני כך
אלקיך ודאי בכל אתר משום דאינון הוו זמינין למיעאל תמן.

נראה שמהות קריאת הביכורים בסגנון זה, הוא לחבר את ישראל הנכנסים לארץ לאלוקותו של השי"ת. היות הביכורים מצוה לנכנסים לארץ הוא מהותי. האדם מקבל את אלוקותו של הי"ת עליו. בעת אמירת מקרא הביכורים "הגדתי היום לה' אלקיך", מקבל מביא הביכורים על עצמו עול מלכות שמיים.

קבלת עול מלכות שמיים, נעשית בהדרגה ובהפנמה. כך הסביר הרב יצחק עראמה, עקדת יצחק שער צח:

ענין ההגדה הזאת הראשונה הוא להודות ולהלל כי הארץ היא
אשר הבכורים האלו באו ממנה, לא בחרבם ירשוה ולא בקשתם
לקחוחה כי הוא יתעלה אשר עשה להם חיל לתת אותה להם
ולהביאם שמה, לשמרו ברית האבות ושבועתם והוא שמגיד
עכשיו לבד על קרבן בכוריו להכרה וסימן כי לה' חלקי ארץ וענין
ההגדה הוא הודאתו בדבר כי הוא מגיד דבריו ושיעור הודאתו

הרב גבריאל קדוש

שם לפני ה' והנה נתן הכתוב רווח והפסק בין אלו הגדות, כדי שיובן הענין יפה ויתנו לב המגידיים בדברי ההגדה וכוונתם. וזה, כי אחר שבאת ההגדה ודברי ההודאה בענין הארץ בכלל, אמר ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלקיך. ירמוז לו בהנחתו זאת כי עדין יש לו להודות ענין אחר חלקי יצטרך אליו על כל פנים, וזה כי אותו השפע המיוחד אשר הביא ממנו אלו הבכורים.

ב. כאילו יצא ממצרים, והנה הבאתי

מה היחס בין הבאת הביכורים והקריאה הכפולה של פרשת ארמי אובד אבי, בליל הסדר במסגרת מצות סיפור יציאת מצרים, ובעת הבאת הביכורים?

תשובה לדבר כותב הרב יחיאל העליר בפירושו "אור לישרים" על הגדה של פסח:

והנה גלגולי הדברים להביא כאן (בהגדה) פרשת מקרא ביכורים, כי היא קשורה בענינה לסיפור יציאת מצרים... לשון פרשת ביכורים (דברים כו) הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ, וכבר טרחו המפרשים בביאור מלת הגדתי, ומה ענין הגדה זו, הלא ידוע כי בארץ הוא... כי התורה אמרה והגדת לבנך ביום ההוא [ליל פסח] לאחר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, **אולם עדיין לא נשלמה הגדת הישועה ותכליתה, דהיינו סיפור הכנסתם לארץ, ובהביאו בכורי פירותיו למקדש, הוא תכלית רצוי מבואם לארץ, כי יאכלו פירות גידולי' ביכורי כל אשר בארצם, אז יענה ויאמר הגדתי היום לבד הגדתי בליל פסח כי באתי אל הארץ, לכן חיבר בעל ההגדה פרשת בכורים לכאן, כי אצלו ית' נחשבו לתכלית אחד צאתם ממצרים לבא לארץ.**

יש קשר מהותי בין יציאת מצרים להבאת הביכורים. היציאה ממצרים היא תחילתו של תהליך, וסיומו הוא עם הבאת הביכורים לכהן. בשניהם אנו מצווים לחוות את חווית היציאה ממצריים והכניסה לארץ בזמן העכשווי.

כך הביא בשמו של רבי אייזיק שר, מו"ר הרב חיים יעקב גולדוויכט זצ"ל,

ראש ישיבת כרם ביבנה, באסופת מערכות, פורים עמ' לט-מא (דברים דומים באסופת מערכות, הגדה של פסח, עמ' פח-פט):

ובאת אל הכהן וכו' עומד — מתפעל אדם לפני המזבח, דור עשירי בארץ, ארבעים או חמישים שנה הוא עולה עם תנובת ידו, וחוזר על אותה מטבע לשון: "הגדתי היום כי באתי אל הארץ". אדם הניצב לפני המזבח עם מתנת ידו, אינו מדקלם. פיו ולבו שוין, וכשהוא אומר בריגשת הלב: "הגדתי היום כי באתי אל הארץ" הוא שב וחש את ההרגשה המלאה והשלימה של "באתי אל הארץ". זוהי ההרגשה שתורה תובעת מאדם הניצב לפני מזבח ה' עם מתנת ידו. לחוש מחדש בכל עצמותיו את כובד העול של השעבוד "ארמי אובד אבי", ותמצית פרשת סבלות מצרים, ורק מכח ההרגשה הזו הוא עשוי להרגיש בחלבו ודמו את כל הטוב הצפון "ויביאנו אל המקום הזה, ארץ זבת חלב". מכאן ואילך מקבלים הבאת הביכורים, ה"השתחויה", וה"שמחת בכל הטוב" — פנים חדשות... זהו המצב שעלינו לכסוף אליו, גם בליל פסחים וגם בעת הבאת הביכורים. לראות את עצמנו עתה כאילו יצאנו ממצרים. וכדי לבסס את ההרגשה הזו בתוכנו, נתקנה פרשת הביכורים בליל הסדר, ופרשת מצרים בעת הבאת הביכורים.

הגדתי היום הנאמר בפרשת ביכורים, הוא ביטוי לתחושת הכניסה לארץ, והוא מקביל למצוות סיפור יציאת מצרים בליל הסדר, שם אנו מבטאים את חווית השעבוד והיציאה ממצרים, ע"י סיפור היציאה מצרים, ישיבה דרך חרות, בציעת לחם עוני, אכילת מרור, הטבלה בחרוסת כטיט ועוד עניינים רבים.

ההגדה — הקריאה בעת הבאת הביכורים, משלימה את ההגדה שנאמרה בפסח. השלמת היציאה ממצרים היא ע"י הכניסה לארץ. מטרתה של יציאת מצרים היתה בכדי שנכנס לארץ — "לְכֹן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם... וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי לְתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לְכֶם מוֹרְשָׁה אֲנִי ה'" (שמות ו, ו). יציאת ישראל ממצריים לא הושלמה אלא רק בכניסה לארץ. מביא הביכורים אומר במקרא ביכורים "ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה

הרב גבריאל קדוש

אשר נתת לי ה'". ו' החיבור של המילה "ועתה" מוסיפה על עניין ראשון, "וְיִוָצְאוּנוּ ה' מִמִּצְרַיִם" וההמשך חייב לבוא: "וְיִתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת... וְעַתָּה הִנֵּה הִבְאֵתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה'".

כך כותב הרב יהונתן אייבשיץ, יערות דבש חלק ראשון, דרוש יא:

ופסח מורה על ארץ ישראל, כי עיקר יציאת מצרים בשביל ארץ ישראל כנודע.

ובחלק ב דרוש ב:

ידוע במדרש [עין שמו"ר כ, ח] שאמר משה אתה אמרת המתחיל במצוה אומרים לו גמור, ואני שהתחלתי במצוה להוציאם ממצרים, אין מהדין שאגמור להביאם לארץ. אך זהו תליא, אם תכלית יציאת מצרים היתה בשביל כניסה לארץ, יפה טען, אבל אם יציאת מצרים היתה עיקרה להוציאם מעבדות לחירות ולקבל התורה במדבר, א"כ זהו כבר נגמר ונעשה ע"י משה, ואין שייכות עוד ליציאת מצרים הכניסה לארץ. ואין טענה בזה למשה... על כרחך צריך לומר דצורך יציאה היה בשביל הכניסה לארץ ישראל, וא"כ חזרה טענתו דהתחיל במצוה ועליו לגמור.

היציאה ממצרים והכניסה לארץ, אלו הם שתי פעולות המשלימות זו את זו. מאמירה בעת סיפור יציאת מצרים בליל הפסח: "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", מגיע החלק המשלים של תהליך הגאולה: "ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי".⁵

כך הסביר זאת האדמו"ר מגור, שפת אמת ויקרא, פסח, שנת תרל"ט:

5. רש"י (שמות פרק ו, ב) "נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני. ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים". רשב"ם (שם) "גם שלחתיך בעבור שנשבעתי לתת להם את ארץ כנען". ובמהר"ל (גור אריה, שמות יג, יא) "כי ישראל יצאו ממצרים בדביקות המדריגה העליונה... ובזה עצמו נתינת הארץ, כי עם יציאת מצרים זכו בארץ, כדכתיב (לעיל ו, ו-ח) "והוצאתי אתכם והבאתי אתכם אל הארץ וגומר".

פסח פה סח כדאיתא בספרים... כי עיקר כחן של ישראל בפה...
לכן סיפור יצ"מ הכנה אח"כ לקבלת התורה וזה ואמלאהו. וכן
במצות בכורים וענית ואמרת. וכמו כן בפסח התחלת השנה
צריכין להודות על התחלת בחירת בני"י כי פה הוא התחלת הדבר
פתיחת ההסגר. אח"כ בקבלת התורה נגמר הבאת הביכורים
כדכ' וביום הביכורים שהוא גמר הבאת פרי העבודה של בני"י
בכל שנה ושנה.

במקרא ביכורים אנו מספרים את מצוקותיו וישועותיו של עם ישראל מתוך
הבנה שאדם שיודע מאין הוא בא, יודע הוא להעריך לאן הוא הולך. הבנה
זו מוסיפה לחוויה הרגשית של "הגדתי היום". כך גם בליל הסדר בכדי לחזק
ולהבליט את החוויה של הרגשת היציאה ממצריים בערב ליל הסדר, מזכירים
אנו את השבח מתוך המצוקות. לא מסתפקים אנו בהזכרת הפסח שמסמל
את הפסיחה על בתי ישראל, ולא מסתפקים אנו בהזכרת המצה המסמלת את
הגאולה ממצרים, אלא אנו נדרשים לציין במשקל זה גם את המרור המזכיר
לנו את חיייהם המרים של אבותינו ממצרים.

כך גם במקרא ביכורים לא מסתפקים אנו באמירה "ועתה הנה הבאתי" אלא
מדגישים את "ארמי אובד אבי וירד מצרימה". בכדי להודות ולהלל לא
מספיק להזכיר את הנסים וההצלה, אלא יש צורך כחלק מההודיה להזכיר
גם את הגלות והשעבוד. רק באופן כזה מתקבלת תמונה שלמה של גודל
ההרגשה של יציאת מצרים והכניסה לארץ כעת. ועיין מהר"ל, נצח ישראל
פרק א).

ההדגשה היא על ההגדה היום, כעת אני מחויב בהרגשה הזו של באתי, אני,
לארץ אשר נשבע ה' אלקינו לאבותינו לתת לנו. וכי אני באתי אל הארץ, וכי
היום באתי אל הארץ? ולא מובנות ההדגשות בגוף ראשון שבמקרא ביכורים:
"וירעו אותנו... ויתנו עלינו... ונצעק אל ה'... וישמע את קולנו... וירא את עניינו...
ויוציאנו... ויביאנו...?"

יש במקרא ביכורים את אותה הרגשה מיוחדת של זמן ליל הסדר שחייב אדם
להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, וכעת בעת
הבאת הביכורים, הוא מראה את עצמו כאילו הוא נכנס כעת לארץ ישראל.
ע"י פעולת הבאת הביכורים לכהן, חווה מביא הביכורים את הכניסה לארץ

הרב גבריאל קדוש

כעת. אין כאן רק סיפור דברים של כניסת עם ישראל לארץ אלא ברגע זה ממש, בעת הבאת הביכורים מרגיש הוא את כניסתו לארץ.

משלימים לדברינו דברי הרב משה טיטלבוים בספרו ישמח משה וכי תבא דף קכז, ב), המסביר שבכניסה לארץ יש הרהור תשובה, שהרי "אזירא דא"י מחכים" וממילא כאשר מזכיר זאת מביא הביכורים בדבריו הוא מהרהר בתשובה ובכך הוא מרגיש את חווית נתינת הארץ וקבלת אלוקותו ית' כעת:

אזירא דארץ ישראל מחכים... על כן עשיית התשובה שם בנקל... והנה קודם שמתעורר בתשובה אינו מרגיש בביאת ארץ, רק אחר שמתעורר אז מרגיש והוי כאלו היום בא לה, והיינו ואמרת אליו הגדתי היום כו' באתי, ר"ל הרגשתי בטובת השי"ת במתנת ארץ.

חז"ל אף דרשו: "הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי, פעם אחת אתה קורא בשנה, ואין אתה קורא פעמים בשנה" (ספרי, פיסקה רצט). כדי להגיע לחוויה זו של הגדתי היום, כאילו הוא כעת נכנס לארץ, הדבר אפשרי רק פעם אחת בשנה, כמו שאת הרגשת יציאת מצרים אנו חווים רק בליל הסדר.

מובנת לפי הבנתנו גם דרשת חז"ל "אשר נתת לי ה', מיכן אמרו האפוטרופוס והעבד והשליח... מביאים ולא קורים שאין יכולים לומר אשר נתת לי ה'" (ספרי פיסקה שא). מלבד החסרון של נתת לי יש גם החסרון של ההרגשה שאני הוא זה שמחויב להרגיש היום את ההרגשה של באתי אל הארץ: "הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ וגו'".

האדם בעצמו צריך להביא ולקרוא, ולא יוצא ידי חובה ע"י שליח כשאר מצוות מכיוון שהדגש הוא על החוויה האישית של יציאת מצרים והכניסה לארץ כעת, בזמן הבאת הביכורים, כמו החוויה של ליל הסדר שאי אפשר לעשותה ע"י שליח ולא ע"י אחר, כך במקרא ביכורים אי אפשר למנות שליח בכדי לחוש את ההרגשה הזו של חווית היציאה ממצרים והכניסה לארץ.

ג. מקרא ביכורים בעת הבאת הביכורים

החזרה הנוספת של מקרא הביכורים בעת הבאתם מעצימה עוד את תוכנה של מצות הביכורים.

הקשר לארץ — מקדים מביא הביכורים את האמירה: "וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הַגִּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאֲבֹתַיִנו לָתֵת לָנוּ", ובכך מבטא הוא את קישורנו לארץ.

אמונה בה' — באמירה: "וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטָּנָא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוֹ לְפָנַי מִזֶּבַח ה' אֱלֹהֶיךָ" מזכיר ומורה לעצמו מביא הביכורים שהכל הוא מאת ה', אמונה בה' שהוא זה שנתן לנו את הארץ שרק לפני רגע הצהיר מביא הביכורים את הצהרה זו והוא זה שנתן לך את הפירות.

הכנעת הלב (שלמות אישית) — לאחר שכבר חש הוא את הרגשת "לפני ה' אלוקיך" אומר הוא: "וְעִנִּיתָ וְאָמַרְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבֹד אָבִי וַיִּרְדּוּ מִצְרַיִמָּה וַיִּגְרֶם שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָדוֹל עֲצוּם וְרַב וַיִּרְעוּ אֶתְנֹנוּ הַמִּצְרַיִם וַיַּעֲנוּנוּ ... וְנִצְעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתַיִנוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִינֹנוּ וְאֶת עֲמַלְנוּ וְאֶת לַחֲצֹנוּ..", מכניע מביא הביכורים את לבו, מתוך מה הגעתי למעמד נשגב זה של הבאת פירות לה' אלוקי? מתוך מצוקות של ארמי אובד אבי, מתוך גלות מצרים הקשה, מתוך ה"מתי מעט" הגעתי כעת ל"גוי גדול עצום ורב".

הכרת הטוב — צריך הוא להכיר בטובה וכיצד עושה זאת? ע"י שהוא שמח ומכיר בעובדה שכל פירותיו ויבולו מאת ה' יתברך והוא משמח בהם אחרים "וְעִתָּה הִנֵּה הִבֵּאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה'" עד כאן נוסח מקרא ביכורים ומיד מצטרף לו הציווי: "וְשִׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אֶתָּה וְהַלְוֵי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ".

